

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2019 – İlkbahar / Spring Sayı/Issue: 43
Sayfa / Page:25-51

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info - Geliş/Received: 19.02.2019
Kabul/Accepted: 07.03.2019 - Araştırma Makalesi / Research Article

**VANLI ZA‘İFÎ’NİN AHBÂ-
RÛ’L-‘İBER MESNEVİSİNDE
TOPLUMSAL EĞİTİM: SAKI-
NILMASI TAVSİYE EDİLEN
HUSUSLAR***

***SOCIAL EDUCATION IN AH-
BÂRÛ’L-‘İBER MASNAWI OF
ZA‘İFÎ FROM VAN: POINTS
WHICH SHOULD BE AVOIDED***

Dr. Öğr. Üyesi İsa IŞIK

Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0003-0470-8180, i.isik@alparslan.edu.tr

Öz

Klasik Türk edebiyatında farklı nazım şekilleriyle birçok eser kaleme alınmıştır. Bu nazım şekillerinden biri olan mesnevi, divan şairleri tarafından genellikle uzun konuları anlatmak için kullanılır. Batı edebiyatındaki roman ve hikâyenin divan şiirindeki karşılığı sayılabilecek mesneviler ile aşk, kahramanlık ve dinî-tasavvufi muhtevalı hikâyeler başta olmak üzere birçok konuda eser yazılmıştır. Dinî-tasavvufi muhtevalı mesnevilerden birisi de 17. yüzyıl şairlerinden Za‘îfî’nin *Ahbârü’l-‘İber*’idir.

Ahbârü’l-‘İber, Za‘îfî tarafından 1695 yılında kaleme alınmış ibretlik hikâyelerden oluşan bir mesnevidir. Eserin sebep-i telif bölümünden edinilen bilgilere göre Za‘îfî 1650 yılında Van’da doğmuş olmalıdır. *Ahbârü’l-‘İber*, Za‘îfî’nin en çok bilinen eseri olup muhtelif hikâyelerden oluşur. Eser, sade bir Türkçeye yazılmıştır. Mesnevide birçok mucizevi olay anlatılır. Eserde velâyetname ve kerametname nevinden hadiseler de zikredilir. Şairin amacı halka nasihat vererek kıssadan hisse çıkarılmasını sağlamak ve halkı eğitmektir. Bu anlamda *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisindeki hikâyeler, eğitim değerleri bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahip olup günümüz okuyucusuna da hitap eden bir niteliktedir.

Bu çalışmada *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisi özelinde klasik Türk edebiyatı metinlerinin toplumsal eğitim bakımından kıymeti tartışılmıştır. Ayrıca eserin didaktik tarafı göz önüne alınarak şairin “sakınılmasını tavsiye ettiği hususlar” nazarlara sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Za‘îfî, Ahbârü’l-‘İber Mesnevisi, toplumsal

* Bu makale, 2016 yılında Dr. Öğr. Üyesi Ömer Demirbağ danışmanlığında hazırlanmış olduğum “Ahbârü’l-‘İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

eğitim, değerler, nasihat

Abstract

Many works have been written in different verses in classical Turkish literature. One of these verses, masnawi, is often used by divan poets to describe long subjects. With masnawis, which are the equivalent of the novels and stories in western literature in divan poetry, many works particularly stories with love, heroism and religious-sufism contents were written. One of the masnawis with religious-sufistic content is *Ahbârü'l-İber* written by Za'îfî, one of the 17th century poets.

Ahbârü'l-İber is a masnawi composed of noteworthy stories written by Za'îfî in 1695. According to the information obtained from the section of the work, the reason for writing, Za'îfî must have been born in 1650 in Van. *Ahbârü'l-İber* is the most known work of Za'îfî and consists of various stories. The work is written in simple Turkish. In this masnawi, many miraculous events are told. Incidents to be considered in the context of velâyetname or kerametname are also mentioned. The aim of the poet is to give advice to people and make them obtain shares and hence to educate them. In this sense, the stories in the the masnawi *Ahbârü'l-İber* have a very rich content in terms of educational values and are also appealing to today's readers.

In this study, in the context of the *Ahbârü'l-İber* masnawi, the value of classical Turkish literature texts in terms of social education is discussed. In addition, considering the didactic side of the work, "the points to be avoided" according to the poet are presented to the readers.

Keywords: Za'îfî, *Ahbârü'l-İber* Masnawi, social education, values, advice

Giriş

Za'îfî ve *Ahbârü'l-İber* Mesnevisi

Za'îfî hakkında tezkirelerde ve edebiyat kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Bu durumun sonucu olarak eserin "sebeb-i telif" bölümünde verilen bilgiler önemli ölçüde değer kazanmaktadır. Şair, eserin mezkûr bölümünde insan ömrünün oyun ve oyalanmadan ibaret olduğunu belirtir. Eseri de kırk beş yaşında yazdığını söyler. Bu yaş olgunluk yaşıdır. Bu bağlamda şairin birikimini ve hayat felsefesini bu eserinde görmek mümkündür. Şair hayatın bir oyun ve oyalanmadan ibaret olduğunu kavradıktan sonra eserini kaleme aldığını ifade eder. Geçmiş yaşantısını adeta bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçiren şair, eserini kendisi için bir kurtuluş vesilesi olarak görüp kaleme almıştır (42-45).¹

¹ Bu çalışmada "Ahbâr'ül-İber Mesnevisi'nden" alıntı yapılırken hazırlamış olduğumuz tenkitli metnin beyit numaraları esas alınmıştır. Parantez içindeki rakamlar tezdeki beyit numaralarını göstermektedir.

Şair, esere Ahbârü'l-İber adını verdiğini söyler. Eserin ismi eserin yazılış tarihini de verir. Şair eserin adına tarih düşürdüğünü belirtir. Ahbârü'l-İber hicri 1107 (M.1695) yılında yazılmıştır. Şair eseri kırk beş yaşında yazdığını söyler. Buradan hareketle şairin takriben 1650 yılında Van şehrinde doğduğunu söylemek mümkündür:

Buna Ahbârü'l-İber ad eyledüm

Adı içre târihin yâd eyledüm (71)

Eserin sebab-i telif bölümünde şairin kendisi ve eseri hakkında tafsilatlı bilgiler verdiği görülmektedir. Şairin asıl adı Muhammed, mahlası ise Za'îfi'dir:

Pes adumdur hem Muhammed bî-devâ

Hem tahallüsüm Za'îfi bî-nevâ (56)

Za'îfi'nin babasının adı Hacı Ömer'dir. Onun babası da Ali Halife'dir. Ali Halife'nin babası da Derviş Çavuş'tur. Za'îfi'nin ataları Derviş Çavuş zamanında Van şehrine gelmişlerdir. Zira Derviş Çavuş, Husrev Paşa'nın çavuşluğunu yapmış bir zattır. Husrev Paşa'nın çavuşu olarak Van'a gelen Derviş Çavuş Van'da evlenmiş ve burada kalmıştır:

Dahı ol Hacı 'Ömer oğlu benem

Kendümi medh itmezem bir âdemem (57)

Atam atasın dahı iydem sana

Kim 'Alî Halîfe dirler pes ana (58)

Atası Dervîş Çavuşdur hem anun

Çavuş imiş Vanda Husrev Paşanun (59)

Anun ile Vana gelmiş bil a yâr

Evlenüp kalmış bu yirde âşikâr (60)

Za'îfi'nin ataları Bayburt'tan Van'a gelmişlerdir. Zira Derviş Çavuş'un babası Kulu Şeyh adında bir kişidir. Şairin verdiği bilgilere göre Bayburt'ta yatan Kulu Şeyh'in tekyesi de vardır:

Dahı anun hem atası ey cevân

Kulı Şeyh dirler ana bilgil ‘ayân (61)

Şehr-i Bayburtda yatur bil ol za‘îf

Tekyesi var anda hem gâyet latîf (62)

Şimdi hâlâ tekyemüz andadurur

Şehri gören tekyeyi dahı bilür (63)

Görüldüğü üzere şairin ataları Kulı Şeyh ve Derviş Çavuş’un Bayburt doğumlu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Za‘îfi, atalarından Hacı Ömer ve onun babası Ali Halife Van şehrinde doğmuş olmalıdırlar. Bu sebeple Za‘îfi için “Vanlı Za‘îfi” demenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Nitekim yine eserin sebab-i telif bölümünde şair Vanlıları unutmaz ve onları da duasının içine katar. Bu durum şairin bu şehre aidiyetinin de işaretidir:

Dilerem senden İlahe’l-‘âlemîn

Şehr-i Vanı kamu dertden it emîn (72)

Der-beyan-ı Sa‘lebe’nün Şeriate İtaaat İtmeyüp İmansuz Olduğu hikâyesinin dua bölümünde de şairin Vanlılara dua ettiği görülür:

Şehr-i Vanun hem dahı a‘lâsını

Ey Hudâ-yı lem-yezel ednâsını (6320)

Koymagıl nâr-ı cahîme anları

Rahmet itgil yarlığa ol cânları (6321)

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Antakiyye Kavmine Daveti hikâyesinin dua bölümünde de şair Vanlıları unutmaz. Onlara yine duada bulunur:

Şehr-i Vanun ulusu hem kiçisin

Yarlıgagıl irkegin hem dişisin (6891)

Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber mesnevisinden hareketle dinî tasavvufi konuları bildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca eserinde ayet ve hadislerden ıktibaslar yapan şairin Arapça bildiğini söylemek de mümkündür. Za‘îfi eserinde Arapça ve Farsça tamlamaları da sık sık kullanır. Özellikle Farsça

tamlamalar ağırlıklıdır. Za‘îfi, Ahbârü’l-‘İber mesnevisinde Farsça bir beyit de yazmış olup bu beyit Ahbârü’l-‘İber mesnevisinin Farsça yazılmış tek beyittir.

Ger torâ insâf âyed der-vücûd

Bih ki ‘ömri der-rükû’ u der-sücûd (1485)²

Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber mesnevisi sade bir Türkçeyle yazılmıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısı özellikle divan şiirinde Türkçe’nin Arap ve Fars dilinin etkisine girdiği bir dönemdir. Bu bağlamda Za‘îfi eserini kaleme alırken kullandığı sade Türkçe ile Türk diline katkıda bulunmuştur. Yedi bin beyiti aşan mesnevi günümüz okuyucusunun rahatlıkla okuyup anlayabileceği sadeliktedir.

Ahbârü’l-‘İber adından da anlaşıldığı üzere “ibretlik hikâyelerin” toplandığı bir kitaptır. Eser elli bir hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerin muhtevasında mucizevi ve sahih olaylar anlatılır. Şair bunların bazısının velâyetname bazısının kerametname nevinden manzum öyküler olduğunu ifade eder (66-68).

Eser aynı zamanda bir nasihatnamedir. Anlatılan hikâyelerin sonunda şairin okuyucuya vermek istediği mesajlar vardır. Şairin amacı muhatabın kıssadan hisse çıkarmasını sağlamaktır. Şair, hadislerden de okuyucunun ders çıkarmasını sağlamaya çalışır ve eserinin hadis tefsiri olduğunu da söyler (69-70).

Şair yaşantısıyla ilgili özeleştiride bulunarak amellerinin eksikliğinden dem vurur. Güzel bir amel işlemek için kalıcı ve güzel bir eser bırakmak istediğini belirtir. Za‘îfi, eserinin yazılış gayesinin insanlığa hizmet olduğu mesajını verir. Şairin yazma amaçlarından biri de ağız dualı insanların duasını almaktır. Şair, kendisine edilecek dualar hürmetine bağışlanma ümidi taşıdığını belirtir (46-50).

Eser, aruzun “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yer yer aruz kusurlarına rastlansa da genel olarak şairin aruzu kullanmada başarılı olduğu söylenebilir.

Za‘îfi’nin kesin olarak bilinen eseri Ahbârü’l-‘İber’dir. E. Işıl Korukluoğlu, Za‘îfi’nin Ahbârü’l-‘İber dışında Haşiye ala Haşiyeti Mir Ebi’l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi adlı bir Arapça Mantık çalışmasının olduğunu da belirtmektedir (Korukluoğlu, 2014: 30). Korukluoğlu, eserin Za‘îfi’ye ait olduğuna dair kesin bir ifade kullanmasa da şunları söylemektedir: “Şairin mesnevide anlattığı hikâyeleri aldığını belirttiği kaynaklar

² “Eğer insafın varsa, rükuda ve secdede geçen bir ömür iyidir.”

arasında, onun Arapça bildiğini gösteren ‘El-Keşşâfü an Hakâiti’t-Tenzîl’, ‘Meâlimü’t-Tenzîl’, ‘Teferruhu’l-Ümerâ fi Tercemeti Ravzati’l-Ulemâ’ gibi Arapça eserler bulunması ve “Haşiye ala Haşiyeti Mir Ebi’l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi”nin, H.1106/ M.1694 tarihiyle Ahbârü’l-‘İber’in telif dönemi olan 17. asrı göstermesi, eserin Za‘îfi’ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Korukluoğlu, 2014: 30).

Ahbârü’l-‘İber Mesnevisinde Toplumsal Eğitim: Sakınılması Tavsîye Edilen Hususlar

Divan şiiri, zaman zaman toplumdan ve toplumun dertlerinden uzak kalmakla eleştirilmiştir. Hâlbuki divan şiiri metinlerinde birçok şairin toplum eğitimini önemseydiği ve mısra aralarında bu konulara değindiği görülür. Za‘îfi de bunlardan biridir. Ahbârü’l-‘İber mesnevisinin toplum eğitimi bakımından muhatabına birçok uyarısı bulunur. Eser dinî-tasavvufî değerler bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu gibi şairin iki cihan mutluluğu için yapılmasını ve yapılmamasını tavsîye ettiği özellikler bakımından da zengindir. Bu makalede şairin toplumsal eğitim özelinde sakınılmasını tavsîye ettiği hususlar nazarlara sunulmuştur. Bunlar:

1.Mal Düşkünlüğü ve Cimrilik

Allah insanı bol rızıkla sınavabileceği gibi fakirlikle de imtihan edebilir. İnsan için Hakk’ı anmanın aklında ve gönlünde tutmanın yerini hiçbir dünya malı tutamaz. Bu şuurda olan insan dünya malına hırs göstermemelidir. Çünkü dünya malına hırs ve düşkünlüğün neticesi cimriliğe gider. Bu da güzel bir haslet değildir. Allah cimrilikten uzak duranların umduğuna ereceğini bildirmiştir (Kur’an-ı Kerim, 59:9). Hazreti Muhammed en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu, cimrilik duygusuyla imanın bir arada barınamayacağını söylemiştir. (Karaman, vd. 2009: 92). Bu çerçevede *Ahbârü’l-‘İber* mesnevisinde de cimrilik sakınılması gereken kötü bir haslet olarak ön plana çıkarılmıştır. *Der-beyan-ı Ahval-i Meyyit* hikâyesinde şair dünya malına tama’ gösterilmemesi gerektiğini bildirir. Çünkü dünya fanidir, insan ölümlüdür. İnsan dünyayı terk edip gidecektir. Bunun yanında insanın biriktirdiği mal dünyada kalacaktır (496).

Der-beyan-ı Arus-ı Hazret-i Fatıma Radiyallahu Teala Anha hikâyesinin giriş bölümünde şair, dünya malının peşinde koşmamak gerektiğini söyler. Dünya geçici bir mekân olduğu için dünya malına dayanmamak gerekir. Dünya malının çok kişiyi aldattığını söyleyen şair, insanın dünyadan ayrıldığını malın ise dünyada kaldığını belirtir. Buna binaen şair, dünya bizi terk etmeden biz dünyayı terk etmeliyiz mesajını verir:

Gel dayanma mâla sen hem ey cevân

Sen gidersin mâl kalısardur cihân (643)

Çokları aldıdı ol mâl ey denî

Kaldı bunda kendüsi ıssı kanı (644)

Dünyâ nedür yâ metâ'ı ne ola

Kâni' olgıl Hâlıkun viren çula (645)

Der-beyan-ı Arus-ı Hazret-i Fatıma Radiyallahu Teala Anha hikâyesinde Hazreti Fatma'nın evlenme hadisesi anlatılır. Hikâyeye göre Hazreti Fatma ve Hazreti Ali'nin gökyüzünde nikâhları kıyılır. Sonra yer-yüzünde de nikâhları kıyılır. Hazreti Fatma'nın mihrî 400 dirhem olarak belirlenir. Fakat Hazreti Fatma belirlenen mihre itiraz eder ve kabul etmez (707-709). Hazreti Fatma'nın bu tavrı onun mal düşkününü biri olmadığını gösterir. O, aynı zamanda cömerttir. Çünkü kendisine verilen mihrin ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını ister (710-711). Hazreti Fatma'nın mal düşkününü biri olmadığı onun çeyizinde de görülür. Onun çeyizi de çok mütevazıdır (721-727). Hazreti Fatma bu hikâyede günümüz insanı için de bir rol model konumundadır.

Der-beyan-ı Bir Oğlan Gözi Yaşı Bir Padişah Dardine Deva Oldığı hikâyesinde anne-evlat sevgisi ilginç bir minvalde tezahür eder. Bu hikâyede fedakâr anne ve baba tipi yerine çocuğunu para karşılığında padişaha satan bir anne ve baba tipiyle karşılaşırız. Bu hikâyede hasta bir padişah vardır. Bir hekim, padişaha on beş yaşındaki bir çocuğun karnının yarılıp padişahın yaralı uzuvlarını bu çocuğun karnına sokmasıyla şifa bulacağını söyler. Padişah böyle bir çocuk bulur. Önce çocuğun babası gelir padişaha itiraz eder. Padişah babaya beş yüz altın verince baba oğlunun ölümüne razı olur. Sonra durumu işiten anne gelir. Başlangıçta durumu kabullenmeyen anne de padişahın beş yüz altın alınca oğlunun ölüm fermanını imzalar.

Hikâyede anne ve babanın şefkat ve merhametinin çok çok ötesinde olan Allah'ın merhameti sayesinde çocuk ölümden kurtulur. Bu hikâyede aslında mal düşkünlüğü ve para hırsının insanı insanlıktan çıkardığı da görülür. Nitekim çocuğun anne ve babası padişahın beş yüz altın alarak kendi evlatlarından vazgeçebilmişlerdir. Konu farklı varyantlarla edebiyatımızda yerini almış bir hikâyedir. Bilinmeyen Bir Mesnevi: Ebeveyni Tarafından Altın Karşılığında Padişaha Satılan Çocuk Hikâyesi başlıklı makalede tanıtılan mesnevide de olay örgüsü genelde bu minvalde

gerçekleşir. “Kurtuluş insana bağlı diğer ihtimaller denendikten ve yardımı istenen kişilerin yardım etmeye muktedir olamayışlarının ardından gelir. Çocuk Allah’a sığınır, ondan yardım diler. Bu talep Allah’ın merhametiyle karşılık bulur ve padişah da dâhil herkesin kalbi yumuşar ve hikâye bu tür eserlerin çoğunda görüldüğü gibi mutlu sonla biter” (Öztürk, 2015: 95-114).

Der-beyan-ı Bir Yahudi İmana Gelüp Fakrından Halas Olduğu hikâyesinde insanın Allah dışında hiçbir kimseden bir şeyler istememesi tavsiyesinde bulunulur. İnsan, fakir olduğunu, malının mülkünün bulunmadığını söyleyerek şikâyette bulunmamalıdır. Çünkü insanı yaratan Hâlık insanın rızkını da Rezzâk isminin tecellisiyle verir. Şair bir insanın “fakirim” lafzını kullanmaması gerektiğini söyler. O, gerçek anlamda ayık olan birinin bu tarz söylemlerde bulunmayacağını beyân eder. (2035-2037). Şair araçlara başvurarak Rabb dışında bir varlıktan istekte bulunmanın tehlikeli olduğunu şuurundadır. Dolayısıyla Allah dışında hiç kimseden bir şeyler talep edilmemelidir. Bir şeyler illa istenecekse; isteme makamı Râzık olan Allah’tır.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde bir ebras (vücudunun bazı yerlerinde beyaz lekeler bulunan, baras illetine tutulan), bir kötürüm ve bir kör Allah tarafından imtihana tabi tutulurlar. Allah bunlara hem sağlık hem de dünya malı verir. Sonra imtihan başlar. Bu kişilere isteyici suretinde gelen melek, bunlardan şükürlerinin nişanesi olarak sadaka ve zekât talep eder. Kötürüm ve ebras gelen kişinin taleplerini dikkate almazlar ve yardımda bulunmazlar. Onlardaki mal hırsı ve şükürsüzlük ellerindekini de kaybetmelerine sebep olur. Bu kişilerin ellerinden giden sadece dünya malı olmaz, sağlıklarını da kaybederek zelil ve perişan olurlar.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde Hazreti İsa’yla yoldaşlık eden Yahudi, mal düşkünü biridir. Mal hırsı, onun trajik sonunu hazırlar. Çünkü Hazreti İsa, Yahudi’nin doğru bir kişi olmadığını anladığında onunla yoldaşlığı bırakır. Yahudi’nin gözünü mal hırsı bürüdüğünden ne kadar önemli bir kişiyi kaybettiğinin farkında değildir. Nitekim Hazreti İsa Yahudi’yle yoldaşlığı bıraktıktan sonra Yahudi kendisi gibi mal düşkünü üç kişi tarafından öldürülür.

Der-beyan-ı Salebe’nün Şeriate İtaat İtmeyüp İmansız Olduğu hikâyesinde başlangıçta dindar ve inançlı olduğu halde zenginleştikten sonra değişen Salebe’nin yaşamından kesitler sunulur. Salebe, peygamberden zenginleşmek için ısrarla dua isteyince peygamber de dua eder. Salebe zamanla zenginleşir. Onun maddi olarak zenginleşmesinin aksine manevi olarak zayıfladığı görülür. Yavaş yavaş namazlara gelmez olur. En sonunda

cuma namazını da terk eder. Peygamber, ona zekât için iki kişi gönderir. Salebe bunlara olmayacak şeyler söyler ve zekât vermez. Salebe'nin mal hırsı kendisini dinden uzaklaştırır. Salebe'nin zekât vermemesi üzerine ayet iner. Ayetin meali şöyledir: “Allah’a verdikleri vaadi tutmadıkları ve yalan söylemeyi âdet edindikleri için o da bu fiillerinin akıbetini kalblerinde kıyamet gününe kadar sürecek bir nifaka kalb ediverdi” (Kur’an-ı Kerim, 9: 75-77).

Görüldüğü üzere Salebe'deki mal hırsı onu uçuruma sürüklemiştir. O, istediği mala kavuşmuş; fakat Allah Resûl'unün kalbini kırmıştır. En kötüsü de Allah'ın ayetinden anlaşıldığı üzere Allah'ın merhametinden mahrum kalan Salebe'nin kalbi kararmış ve nifak içinde kalakalmıştır.

2. Tekebbür ya da Kendini Beğenmişlik

Tekebbür, kendini büyük görme ve kibirlenme anlamında bir sözcüktür (Parlatır, 2012:1671). Tekebbür büyük günahlardan olup insanı inkâra götürecektir kadar da tehlikelidir (Kur’an-ı Kerim, 16:22). Dünya zenginliği, güzellik, hırs ve heva insanın kibirlenmesine sebep olabilir. Hâlbuki Allah mütevazı olanları sever. İsrâ Suresi 37. ayetinde Allah şöyle buyurur: “Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.”

Allah, kibirlenenleri sevmediğini belirterek uyarır (Kur’an-ı Kerim, 16:23). Allah'ın kesinlikle sevmem diye belirttiğini, kibirli insanların cehenneme gideceğini vurguladığını görmekteyiz (Kur’an-ı Kerim, 7:36; 39:60; 39:72; 46:20). Kibirli olanların kalplerinin mühürlendiği vurgulanır (Kur’an-ı Kerim, 7:146; 40:35). Kur’ana ve dünya tarihine bakıldığında birçok kavim ve millet kendilerini beğenip büyüklendikleri için helak ile cezalandırılmışlardır (Kur’an-ı Kerim, 41: 15-16). Görüldüğü üzere kibir hem bireylerin hem de toplumların helak olmasına sebep olabilecek kötü bir haslettir. Kibrin karşıtı mütevazı olmaktır. Kibri yakıp yok edecek şey tevazudur, alçak gönüllülüktür.

Der-beyan-ı Bir Yahudi İmana Gelip Fakrından Halas Olduğu hikâyesinde bir ateş-perestin, Mâlik bin Dînâr katına gelip Müslüman olma süreci ve sonraki mütevekkil hayatı anlatılır. Bu adam otuz beş yıl ateşe tapmış biridir. Abisi de yetmiş üç yıl ateşe hizmet etmiştir. İki kardeş anlaşarak ellerini ateşe sokmaya karar verirler. Bu kadar yıldır hizmet ettikleri ateş acaba kendilerine zarar verecek midir? Küçük kardeş elini ateşe sokunca ateşin kendisini yaktığını görür. Bunun üzerine Müslüman olmaya karar verir ve Müslüman olur. Büyük olan kardeş ise halk ne söyler dedikodusundan korktuğu için kibrinin esiri olur ve Müslüman olmaz.

Hikâye-i Sa’d ve Salebe Rahmetullahi Aleyh hikâyesinin girişinde

şair insanları tövbeye davet eder. İnsanın bu dünyada gururlanmaması tavsiyesinde bulunan şair, gururun beşeri Allah'tan uzaklaştıracağını söyler. Ayrıca dünyanın geçici bir mekân olması insanın da ölümlü olmasından dolayı gurur, kırılması gereken unsurlardandır. Şair burada efsanevi İran mitolojik kahramanlarından Cem, Cemşid, Rüstem, Pehlûvân gibi isimleri örnek vererek bu gibi güçlü insanların bile ölüm karşısında aciz kaldıklarını ve bu dünyadan gittiklerini belirtir:

Nâle kıl ey tûfî-i şeker-şiken

Tevbeye gel tevbeyle gel sağ iken (2975)

Bu cihâna sen sakın olma gurûr

Ger gurûr olsan olursın Hakka dûr (2976)

Gel gurûr olma bu dünyâya sakın

Gör ki kimler geldi gitdi bir bakın (2977)

Fânî Cem Cemşid Rüstem Pehlûvân

Sen dahı gitsen gerekdür ey cevân (2978)

Der-beyan-ı Cabir Radiyallahu Teala Anhu Hazret-i Habib-i Ekrem 'e Sualî hikâyesinde insanoğlunun yaptığı ibadetlere güvenmemesi gerektiği vurgulanır. Zira insan beş yüz yıl boyunca ibadet etse de yaptığı ibadetler Allah'ın verdiği nimetlerin yerini asla tutamaz. Mezkûr hikâyede bir adada tek başına yaşayan ve beş yüz yıl Allah'a ibadet eden biri anlatılır. Bunun gibi kişilere amellerine göre mi Allah'ın fazlına ve keremine göre mi muamele görmesi sorulduğunda kibirlenerek üstünlük taslayıp amellerine güvenmemelidirler. Şair hikâyenin sonunda bu durumu şöyle özetler:

Anladunsa sen dahı a' mâlîni

Yâd kılma sen sakın gör hâlîni (4698)

Lutfını fazlını yâd eyle anun

Dü cihânda tâ ki şâd ola cânun (4699)

Rahmeti fazlı anun çoúdur 'ayân

Her kim isterse virür bil her zamân (4700)

İtdüğün a‘mâli direm ben sana

Tekyelenme tekyelenme sen ana (4701)

Rahmetini fazlını gel ey gözüm

Tekye eyle sen sana budur sözüm (4702)

Der-beyan-ı Selim İbn-i Yahya'nın Haber Virdiği hikâyesinin girişinde şair, beşerin gururlu insanlardan uzak durması gerektiğini belirtir. Gururlu insanlardan uzak durup alçak gönüllü insanlara yaklaşmak tavsiye edilir (4998).

Görüldüğü üzere *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde kibirden uzak durulması gerektiği belirtilirken bunun karşısında mütevazı olmak bir değer olarak sunulur.

3. Hırs ve Hevâ

Hırs sonu gelmeyen istek, aşırı tutku, öfke, kırgınlık anlamlarında bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2005: 885-886). Heva ise dalaletin başta gelen sebeplerinden birisidir. Kökeni itibariyle kelime ‘düşüş’ anlamını ihsas etmektedir. Heva, bu itibarla istenilen davranış seviyesinden bir düşüştür. (Mir, 1996: 84). *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde şairin hırs ve hevasının peşinde giden insanları eleştirdiği görülür.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde; ebras, kötürüm ve kör üç kişiye Allah'ın sağlık ve dünya malı verdikten sonra onları imtihan edışı anlatılır. Bu kişilerden kötürüm ve ebras, hırs ve hevalarına uyararak imtihanı kaybederler. Dünya malına karşı gösterdikleri zaaf onları hem mallarından hem de sağlıklarından eder. Hikâyenin sonunda şairin harîs insanlarla ilgili aşağıdaki ifadeleri kayda değerdir:

Zîrâ bu dünyâ-yı gaddâr ey paşâ

Fânîdür fânî olur başdan başa (2341)

Budurur lâyıık olan mü'minlere

Kim bu dünyâya harîs olanlara (2342)

Anlar ile bir zamân oturmaya

Bir kadem pes anlar ile turmaya (2343)

Rağbet itmeye olara pes ‘ayân

Sevmeye kalb ile anı bî-gümân (2344)

Dünyanın geçici bir mekân olduğunu söyleyen şair harîs olan insanların yüzüne bakmamak gerektiğini bildirir. Onlar ile oturup dostluk yapılmamasını tavsiye eden şair bu tür insanların kalp ile de sevilmemesi gerektiğini ifade eder.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde dünya malını hırs ile arzulayan insanlarla karşılaşırız. Bu hikâyede hırslı tutumun karşısında dünya malını önemsemeyen Hazreti İsa portresi belirir. Nitekim Hazreti İsa Yahudi’ye doğru söylemesi karşılığında buldukları altınları verir; fakat Yahudi’nin altınlar bulunana kadarki tavrı hep yalan söylemektir. Buradaki Yahudi tipi doğruyu bile bir menfaat karşılığında söyleyen bir kişiliğe sahiptir. Onun bu hırsı Hazreti İsa gibi bir yoldaşı kaybetmesine ve en nihayetinde hırsından dolayı canından olmasına sebep olur.

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi’yle Refik Olduğu hikâyesinde hırslı Yahudi tipinin dışında Yahudi’yi öldürüp ondan altınları alan üç kişi daha vardır. Bunlar Yahudi’yi öldürüp altınları zapt ederler. Sonra bunlardan biri şehre giderek yiyecek bir şeyler alır. Aldığı yiyecekleri zehirleyen bu adam arkadaşlarını öldürmenin planlarını yapar. Geri döndüğünde diğer iki kişi de bunu öldürmeyi kurgulamışlardır. Onu öldürüp ona düşen altını hissesini de aralarında bölüşeceklerdir. Nitekim şehirden dönen arkadaşlarını öldüren bu iki kişi de yedikleri yiyecekten zehirlenerek ölürler. Görüldüğü üzere kanaatsizlik ve mal hırsı buradaki insanların trajik sonunu hazırlamıştır.

4. Zinâ

“Zinâ, aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki” (Türkçe Sözlük, 2005: 2238) anlamında kullanılan bir sözcüktür. Zinâ Arapça bir kelimedir.

Zinanın yasaklanmasının temel sebeplerinden birisi neslin muhafazasıdır. Çünkü sağlıklı aileler sağlıklı toplumları meydana getirir. Sağlıklı ve düzgün bir neslin olması ve devamı için Kur’an ‘nikâh’ şartını getirmiştir. Çünkü aile çatısı altında olmayan çocuklar gereği gibi korunup kollanamaz, böyle kişilerde psiko-sosyal problemler baş gösterir. İslam dini bunun önüne geçmek için evlilik kurumunun önemini vurgular ve ziyadesiyle teşvik eder. Ebeveyn korumasında bir aile çatısı altında büyüyüp

yetişen çocuklar topluma faydalı bireyler olurlar.

Zina, cezayı gerektiren bir günahdır, cezası yüz kırbaçtır (Kur'an-ı Kerim, 24:2), Kur'an zinayı yasakladığı gibi, ona yaklaşmayı, yani ona götürebilecek şeyler yapmayı da yasaklar (Kur'an-ı Kerim, 17:32), bir Müslümanın zina işlemiş bir erkek ya da kadınla evlenmesi yasaklanmıştır (Kur'an-ı Kerim, 24:3) (Mir, 1996: 211). Sadece İslam dininde değil; bütün semavi dinlerde zina büyük bir günahdır. İncil'de zina için oldukça sert ifadeler kullanılmıştır: "Zina etme denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde o kadınla zina etmiştir. Eğer sağ gözün seni günaha sokarsa, onu çıkar at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, tüm vücudunun cehenneme gitmesinden iyidir" (İncil, 2004:13).

Ahbârü'l-İber mesnevisindeki bazı hikâyelerde nikâhsız birlikteliklerin insanın başına büyük problemler açtığı gözler önüne serilmiştir. Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Teala Anhu Oğlunu Şehid Eyledüğü hikâyesinde bir Yahudî tarafından aldatılıp içki içen ve büyük günahlardan zina suçunu işleyen Hazreti Ömer'in oğlu Şehma'nın, babası tarafından şeriatin kuralları çerçevesinde cezalandırılması anlatılır. Malum olduğu üzere zina suçunu işlemek İslam hukukunda büyük günahlardandır. Şair, topluma bu günahın büyüklüğü nisbetinde cezasının da olduğu mesajını vererek bu büyük günahtan uzak durulması gerektiğini açıklar. Nitekim mezkûr hikâyede cezalandırılan Şehma bu suçun cezasını hayatıyla öder. Çünkü kendisine had cezası uygulanan Şehma, bu cezanın ağırlığını kaldıramaz ve ölür.

Der-beyan-ı Bir Kişi Anasın Aldığı ve Hazret-i Ali Radiyallahu Anh Kerameti hikâyesinin girişinde insanların çirkin işlerden uzak durup Allah'ı zikretmesi telkin edilir. Çünkü çirkin işleri işleyenler dünyada da ahirette de Allah'tan uzak düşerler. Her iki cihanda sıkıntı çekmek istemeyenler çirkin işlerden uzak durmalıdırlar:

Çirkin a'mâle sakın kılma heves

Ol İlâhun zikrini it her nefes (1213)

Zîrâ çirkin iş idenler hor olur

Dünyâda 'ukbâda Hakdan dûr olur (1214)

Dahı gizli eyleme çirkin işi

Çekmeyesin dü cihânda teşvîşi (1215)

Çirkin amelleri gizli gizli işleyenler yaptıkları eylemin kimse tarafından görülmediğini zannederler. Hâlbuki Allah Habîr'dir. Her şeyden haberdardır. O, Basîr'dir. Her şeyi görür. Dolayısıyla insanlar çirkin işleri ve amelleri işlerken “kimsenin haberi olmaz kimse de görmez.” gibi bir zanna kapılmamalıdır (1216-1217).

Allah çirkin amelleri sevmez. Allah külli iradenin sahibidir. Hiçbir eylem Allah'ın izni olmadan gerçekleşmez. Her şey Allah'ın tasarrufundadır. Bunun yanında insana cüzi bir irade veren Allah, insana yapacağı amelleri seçme özgürlüğü sunmuştur. Yoksa çirkin işleri yaptıran Allah değildir. O, çirkin işleri sevmez; fakat kul isteyince o da kulun istediğini verir (1218-1219).

Allah, insanın saadeti için değişik zamanlarda peygamberler ve kitaplar göndererek insanlığa doğru yolu göstermiştir. Kutsal kitaplarda iyi amel işleyenlerin cennete, bunun karşısında kötü amel işleyenlerin ise cehenneme gideceği bildirilmiştir. Şair de çirkin ve kötü amel işleyenlerin cehennem ateşine düşeceğini bildirir (1220).

İnsan bir günah işlerken kimse tarafından “görülmez ve bilinmez” gibi bir psikoloji içerisine girer. Hâlbuki Allah, her şeyi bilen, her şeyi gören ve her şeyden haberdar olandır. Onun izni olmadan bir yaprak bile kıvılcak olmaz. Allah'ın Settâr ismi de vardır. O, günahları örtendir. Fakat onun Kahrî ve Cebbâr gibi isimlerinin olduğu da unutulmamalıdır. Allah insana mühlet verir. İşleyeceği günahlardan dönmesi ve tövbe etmesi halinde insanları bağışlayacağını söyler. Fakat insan gayretullahı dokunmamalıdır. Özellikle büyük günahlardan uzak durmaya çalışmalıdır. Şair, Allah'ın rızasının olmadığı amellerin duyulacağını söyler. Hem de şair bu amellerin sadece ahirette değil, dünyada da duyulacağını belirtir. Şair, insanın çirkin ameller işlemesini kendi eliyle kendisini taşlamaya benzeter. Yani insan kendi sonunu kendisi hazırlar mesajı verilir (1221-1223).

Der-beyan-ı Bir Kişi Anasının Aldığı ve Hazret-i Ali Radiyallahu Anh Kerameti hikâyesinde Kûfe şehrinde gerçekleşen bir evlilik olayı anlatılır. Bu evlilik gerçekleşir. Fakat evlenen kişiler halvet kaldıklarında birbirlerine meyletmezler. Bunun üzerine aralarında tartışma çıkar. Bundan dolayı Hazreti Ali bu kişileri çağırıp olayın iç yüzünü onlara anlatır. Bu iki kişinin aslında karı koca olamayacaklarını söyler. Çünkü erkek olan kadının çocuğudur. Adam kadının gençliğinde yaptığı zinadan doğmuş bir çocuktur. Hazreti Ali keramet göstererek geçmişte gerçekleşen bu olayı onlara anlatır ve onların anne-evlat olduklarını onlara ispatlar.

Şairin, Hazreti Ali'nin ağzından söylediği bu ifadeler şairin sunmak istediği mesajla örtüşür. Şair, bu hikâyede yapılan zina eyleminin çirkin olduğu mesajını verirken böyle bir olayın gizli kalamayacağını anlatır.

Böyle bir günah “eninde sonunda duyulacaktır.” intibayı verilir. Çünkü bu tür eylemler Allah’ın kabul etmediği ve yasakladığı eylemlerdir.

Şair hikâyenin sonunda muhatabına bazı tavsiyelerde bulunur. Hikâyede olayın iç yüzünü bilen ve anlatan Hazreti Ali’dir. İnsana günah işlememesi telkininde bulunan şair, herkesin keramet ehli bir Ali olarak düşünülmesi gerektiğini söyler. Böyle olursa insanların günahlardan uzak durabileceğini belirtir (1302-1304).

Der-beyan-ı Ahval-i Ashâbü’r-Rakîm hikâyesinde İsrailoğulları’ndan üç kişinin bir mağarada mahsur kalması ve bu mağaradan nasıl çıktıkları anlatılır. Bir dağda gezinen üç kişi yağmur yağınca bir mağaraya sığınır. Büyük bir kaya parçası gelip mağaranın girişini kapatır. Üç arkadaş kayayı yerinden kımıldatamayınca iyi amellerini anlatıp bunların kendilerine şefaathçi olmasını isterler. Bunlardan birincisi annesine gösterdiği hürmeti anlatıp dua edince taş yerinden kımıldayarak bir parça açılır. Sonra ikinci kişi amcasının kızına âşık olduğunu ve kam almak istediğini ve bunun için eline fırsat geçmesine rağmen Allah rızası için bu kötü ameli işlemediğini söyler. Bunun üzerine mağarayı kapatan kaya bir parça açılmıştır.

Der-beyan-ı Ahvâl-i Zenbilci ve Ahvâl-i Hatun hikâyesinde zenbil satarak geçimini sağlayan güzel yüzlü bir âbidin hikâyesi anlatılır. Bir gün zenbil satarken bir evin hizmetçisi evin hanımının zenbil alacağını söyleyerek zenbilciyi eve davet eder. Evin sahibesi bu güzel yüzlü adamı görünce aklı başından gider, ona âşık olur. Zenbilciye, bundan sonra kendi istediklerini yaparsa zenbil satmasına gerek kalmayacağını söyleyerek ahlaksız bir teklifte bulunur. Bunun karşısında zenbilci böyle bir ahlaksızlığı yapamayacağını söylese de kaçacak yer bulamaz. Bunun üzerine evin hanımından tuvalet ihtiyacını gidermek için izin ister. Hizmetçiler onu yüksek bir dama götürür. Zenbilci buradan kurtulmak için yol arar. Zina günahını işlememek için ölümü de göze alarak damdan aşağı atlar. Burada zenbilciye Allah’ın lutfu ulaşır. Hazreti Cebrail, adam düşerken ona zarar gelmeyecek şekilde onu aşağıya indirir.

Der-beyan-ı Ebu’l-leys-i Semerkandî Rahmetullahi Aleyhi Kıssası hikâyesinde bir kefen soyucusunun işlediği büyük bir günah anlatılır. Bu kişi yedi yıl boyunca kefen soymuştur. Onun bu kötü hasleti başına daha büyük bir iş açmıştır. Çünkü bir gün kefenini soyduğu bir kadına karşı zina günahını işlemiştir. Bu büyük günah onun peygamberin huzurundan kovulmasına sebep olmuştur. Yaptığı büyük hatanın bedelini günlerce tövbe ederek kapatmaya çalışan bu adam hikâyeye göre yaptığı samimi tövbeyle affedilenlerden olur.

5. Batıl İnançlar

Batıl; doğru ve haklı olmayan, inançlar bakımından gerçek olmayan, çürük, temelsiz, asılsız anlamlarında bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2005: 223). Kur'an'da helak olmuş olsun veya olmasın bahsi geçen bütün kavimler, milletler, halklar yani insan topluluklarının tenkit veya tel'in edilen veya gazaba uğrayan bütün söz ve davranışlarının hepsi "batıl" hükümündedir. Dolayısıyla bunların hepsi Kur'an tarafından batıl inançlar ve dinler olarak tanımlanır.

Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Anhu Nil-i Mübareke Name Virdüğü hikâyesinde batıl inançlar eleştirilir. Mısır fethedildikten sonra Amr İbn As'a Mısır Beyliği verilir. Buraya giden Amr İbn As izzet ü ikramla karşılaşır. Bir zaman sonra halk gelerek ondan bazı isteklerde bulunur. Mısır'ın bir âdeti vardır. Yılda bir gün toplanarak akçe ve altın yığarak bakire bir kız satın alıp süsleyen Mısır halkı, süsledikleri bu kızı Nil Nehri'ne atarlar. Bununla Nil'in taşıdığına ve bereket getirdiğine inanılır. Amr İbn As'tan böyle bir istekte bulunan Mısır halkının isteği kabul görmez (1558-1562).

Amr İbn As'ın düşüncesi İslami çizgiler içindedir. O, Hazreti Muhammed'den sonra bütün batıl işlerin fesada uğradığını söyler. Mısır halkının yapmak istediği bu eylemin tamamen batıl olduğunu söyleyen Amr İbn As, batıl işlerden hiçbir şeyin husule gelmeyeceğini söylerken Nil Nehri'ni taşıranın da taşırmayanın da Allah olduğunu bildirir. Dolayısıyla Mısır halkının bu batıl isteğini yerine getirmeyeceğini söyler. Burada yeni bir dine inanan bir topluluğun gelenekle din arasında bocalaması kendisini gösterir. Mısır'da yıllarca devam eden bir gelenek ve rütüelin İslam'ın kuralları karşısında hükümden düştüğü görülür. Kıtlik insanları değişik arayışlara itmiştir. Mısır halkının yaptığı da budur. Nil Nehri'nin kurumaya yüz tutması, halkın batıl inançlardan meded ummasına sebep olmuştur. Fakat İslam dini bu tarz davranışları yasaklamıştır. İslam dinine tam anlamıyla iman eden birisi her şeyin tasarrufunun Allah'ın elinde olduğunu bilir. Öbür türlü yapılan bir eylemin adı şirkir ki bu eylem Allah tarafından affedilmeyen bir harekettir.

Amr İbn As'tan istediklerini alamayan topluluk dağılır. Bu arada birkaç gün sonra Nil kurumaya başlar. Bu sefer Amr İbn As'a gelen Mısır halkı, ona, Mısır'ı terk etmek gerektiğine dair telkinlerde bulunurlar. Çünkü onlar kıtlıkla başa çıkamayacaklarını söylerler. Mısır halkından mühlet isteyen Amr İbn As halifeye bir mektup yazdırarak durumu arz eder (1576-1581).

Amr İbn As'ın mektubunda Mısır halkının isteğini niçin yerine getirmediği görülür. Bu iş bidattir. Akla mantığa da aykırıdır. Günahsız bir

kişiyi öldürmek doğru değildir ve haksızlıktır. Çünkü İslam dininde günahsız bir kişiyi öldürmenin cezasının büyük olduğu bildirilmiştir.

Hazreti Ömer'e mektupla danışıp fikrini soran Amr İbn As, Hazreti Ömer ne derse onu yapacağını bildirir. Halife yazılan mektuba şu şekilde cevap verir:

Pek savâb iş işlemişsin bunda sen

İtmemişsin bâtil işi cân-ı men (1590)

Bir kâğıd yazdım bu dem bilgil 'ayân

Nâme içre komışam anı nihân (1591)

Atasın ol kâğıdı Nîle bu dem

Nil daşar ol demde hem sen çekme gam (1592)

Hazreti Ömer'in de bu batıl işe yaklaşımı Amr İbn As gibidir. Hazreti Ömer mektubunda bu eylemi batıl iş olarak adlandırmıştır. Bu batıl işi Amr yerine getirmediği için de doğru bir eylem yaptığını kendisine söyler. Hazreti Ömer'in ortadaki sıkıntıyı gidermek için bir de reçetesi vardır. Mektupla birlikte bir de kâğıt parçası göndermiştir. Halife, Amr İbn As'a yazdığı mektubunda, bu kâğıdı Nil Nehri'ne attığında sıkıntıların ortadan kalkacağını ve Nil'in taşacağını bildirir. Mektubu alan Amr İbn As mektubun içindeki kâğıdı açar. Kâğıtta Nil Nehri'ne hitaben bir şeyler yazılmıştır.

Hazreti Ömer'in gönderdiği mektupta bir Müslüman'ın tavrı görülür. Âlemleri ve her şeyi var eyleyen Allah'tan bir yardım isteğidir bu. Nitekim kâğıt Nil Nehri'ne atılınca Nil Nehri her zamankinden daha fazla taşar. Nil'in taşması eski ve batıl olan geleneğin Nil'in sularıyla birlikte yok olmasını da sağlar. Aslında hikâye İslam dini ile Mısır halkının geleneklerinin çatışmasını anlatır. Bir tarafta yeni bir din, diğer tarafta yıllardır devam eden bir gelenek. Mısır halkı geleneği temsil ederken Hazreti Ömer ve Amr İbn As İslam dinini temsil ederler. Kazanan İslam dini olur. Çünkü sonunda yıllardır günahsız bir kız çocuğunu ölümüyle sonuçlanan ritüel olmadan da Nil Nehr'nin taşıdığı görülür.

6. Hased ya da Kıskançlık

“Hased, insanı hakikate karşı gelmeye sürükleyebilir. 2/109 ve 4/54 Kitap Ehli'nden bazılarının Hz. Muhammed (s.a.v.) ve sahabesine hased ettiğini belirtmektedir. 113/5, hasedin yol açtığı şerden Allah'a sı-

ğınmayı emretmektedir. Bu emir, hasedin her çeşidini ima edip içine almakla birlikte, ayette daha hususi olarak, insana bahşedilen üstün mevkiyi kıskanıp Hz. Âdem'e secde etmeyi reddeden ve bütün gayretiyle insanları yoldan çıkarmaya çalışacağına yemin eden Şeytan kastediliyor olabilir (7/16-17; 17/62; 38/82-83). 113/5'teki 'hasedci' ünvanı bu itibarla öncelikle Şeytan'a aittir" (Mir, 1996: 78). Felak Suresi 5. ayetinde hasetçinin şerrinden Allah'a sığınmanın gerekliliği dile getirilir (Kur'an-ı Kerim 113: 5). "Hadislerde haset hakkında oldukça sert ifadeler yer almaktadır. Buna göre bir kulun kalbinde imanla haset bir arada bulunmaz. Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi hased de iyilikleri yok eder. Bir başka hadiste de kin ile hasedin önemli sosyal problemlere yol açan ahlaki hastalıklar olduğuna dikkat çekilmektedir" (Karaman, vd. 2009: 209).

Der-beyan-ı Çobanın Togrı Söyleyüp Vezir Olduğudur hikâyesinde her halükarda doğruyu söyleyen bir çobanın macerası anlatılır. Onun doğrulukla şöhret bulması padişah tarafından ödüllendirilmesine sebep olur. Çobanın, padişahın saygınlığını kazanması pek çok kişinin ona hased etmesine sebep olur. Bu durum şair tarafından şöyle anlatılır:

Çok kimesne pes hased kıldı ana

Görülen hem anı kaldılar tana (2633)

Çobanın doğrulukla şöhret bulmasını kıskanan vezirin kızı ona yalan söyletmek adına kendisine bir düzen kurar. Bir gece çobanın yanına giderek çobana türlü işveler yapar. Padişahın has atını çobana boğazlatan bu kız, çobanı zor durumda bırakır. Fakat çoban, başı uğruna da olsa padişaha doğruları söyleyerek bu imtihandan sıyrılır. Nitekim olayın sonunda bu düzeni kuranın vezirin kızı olduğu da anlaşılır.

Der-beyan-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Cennet Ehlin Haber Virdiği hikâyesinde Hazreti Muhammed'in ümmeti olan bir kişiye, sû-i zan etme hasletinin yakışmadığı dile getirilir. Çünkü sû-i zan etmek fasid bir düşüncedir. İnsanlar hakkında iyilik ve güzellikler düşünülmesi gerektiğini bildiren şair, bunun aksini yapanları "bahil" olarak tanıtır. "Bahil" kelimesi "cimri, hasis, tamahkâr" anlamlarında bir sözcüktür. Fakat bu sözcüğün bu hikâyedeki anlamının "hasis" anlamı çerçevesinde daha çok "hased etmek" anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz (5526-5529). Şair, Peygamberin bir hadisine dayanarak hased gösteren insanların cennete giremeyeceklerini bildirir. Bir insan zahid de olsa bu kötü haslet kendisinde varsa cennete giremez (5531-5532).

Der-beyan-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Cennet Ehlin Haber Virdiği hikâyesinde, Hazreti Muhammed bir meclisteyken cennetlik bir kişinin buraya teşrif edeceğini söyler. Bu hadise üç gün tekrarlanır.

Her seferinde gelen kişi aynı kişidir. Bunun üzerine sahabelerden Amr İbn As'ın oğlu Abdullah bir yolunu bulup bu adamın üç gün konuğu olur. Fakat adamda olağandışı bir hareket ve ibadet göremez. Bu adama, niçin evinde misafir olarak kaldığını söyleyen Abdullah, Hazreti Muhammed'in onun hakkında söylediklerini kendisine bildirir ve bu adamın güzel olan amelinin ne olduğunu kendisine sorar. Adam, misafirine, kalbinin saf olduğunu, kimseye kötülük düşünmediğini ve cimri olmadığını söyler (5626-5629).

Şair, hikâyenin sonunda Hazreti Muhammed'in hadisine dayanarak bir insanda haset bulunursa cennete gidemeyeceğini söyler. Hikâyede, bir insanın kalbi saf olursa ve kimse hakkında kötülük düşünmezse çok fazla ibadeti olmasa da cennetliklerden olacağı mesajı verilir (5644-5646).

Şaire göre, bir insanın ibadeti çok olsa da kalbi saf ve temiz olmayıp kalbinde insanlara karşı haset bulundursa bu insanın bütün amelleri mahv olur. Onun için kalbi, haset gibi kötü düşüncelerden arıtıp saflaştırmak gerekir (5647-5649).

Görüldüğü üzere *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde şair muhatabını haset etmekten uzak durmaya çağırır. Çünkü haset hem bu dünyada insanı huzursuz ve mutsuz eder diğer taraftan ve en önemlisi de insanın ahiret hayatını tehlikeye atar.

7. İçki İçmek

İnsanın eşref-i mahlûkat olmasının en önemli sebeplerinden biri aklının olmasıdır. İçki insanın düşünme yetisine engel olduğu için insana büyük zarar verebilecek bir potansiyele sahiptir. İslam dininde içki içmek yasaktır. Çünkü içki insanların arasına kin ve düşmanlık sokan ve Allah'ı anmaktan alıkoyan bir şeydir (Kur'an-ı Kerim, 5: 91). İçki, insanı her türlü kötülük ve pislikleri işleyecek bir duruma getirdiği için kötülüklerin ve pisliklerin anası hükmündedir (Çakın, 2014: 341).

Der-beyan-ı Hazret-i Ömer Radiyallahu Teala Anhu Oğlum Şehid Eyledügi hikâyesinde Hazreti Ömer'in oğlu Şehma hastalanır. Bir gün kendisinin tabib olduğunu söyleyen bir Yahudi ona ilaç vereceğini söyleyerek kendisine şarap verir. Şarabı içen Şehma'nın aklı başından gider. Yolda zina edici bir kadınla karşılaşan Şehma zina günahını işler. Bu kadından bir çocuğu olur. Kadın çocuğu Hazreti Ömer'in huzuruna getirerek çocuğun Şehma'nın çocuğu olduğunu söyler. Bunun üzerine Hazreti Ömer oğlunu had cezasıyla cezalandırır. Şehma bu cezanın sonunda ölür. Görüldüğü üzere bu trajik olayın gerçekleşmesine sebep olan baş aktör içkidir. İçki burada gerçekten bütün kötülüklerin anası olduğunu bir kez daha ispatlar. İçkinin içilmesi yeni ve başka felaketleri ardı ardına getirir. Şair, burada içki içmenin ne kadar büyük bir yıkıma sebep olabileceği intibahını da verir.

Şehma'ya uygulanan ceza içki cezası değil, zinanın cezasıdır. Fakat zinayı meydana getiren içkinin kendisidir.

*Der-beyan-ı Ahval-i Harût ve Mârût Kıssası*dur hikâyesinde Harut ve Marut'un yeryüzüne halife olarak gönderilmeleri ve nefislerine mağlup olmaları anlatılır. Yeryüzünde bir süre adaletle hükmeden Harut ve Marut bir zaman sonra Zühre denen güzel bir kadınla karşılaşır. Zühre, kocasıyla tartışmış ve meselenin halli için Harut ve Marut'a müracaat etmiştir. Bu güzel kadına âşık olan Harut ve Marut kadının kendilerine muti olmasını isterler. Kadın onlara bazı şartlar koşar:

Didi 'avret ben mutî' olmam size

İtmeyince tâ ki bir nesne bize (2781)

Yâ erüm öldüresiz şimdi a yâr

Yâ taparsız puta bu dem âşikâr (2782)

Yâ dahı hamr içesiz pes ey cevân

Ben mutî'a oluram bil bî-gümân (2783)

Kadının koştuğu şartlar içinde Harut ve Marut'a en mantıklı gelen içki içmektir. Nitekim içki içip kendinden geçen Harut ve Marut kadına gökyüzüne çıkış sırlarını da verirler. Kadın gökyüzüne çıkar. Harut ve Marut kıyamete kadar cezalandırılırlar. Burada da görüldüğü üzere kadının Harut ve Marut'a sunduğu teklifler içinde en masumu içki içmek gibi görülmesine rağmen bu seçenek onları bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Harut ve Marut Kur'an'da zikredilen iki melektir. Zikredilen hikâyede Harut ve Marut'la ilgili verilen bilgiler, Kur'an'da anlatılan bilgilerden uzaklaşılarak aktarılmıştır.

8. Yalan Söylemek

Kur'an bir bilinç ve farkındalık ile muhataplarını terbiye ve tesviye eder. Kur'an'a inananları mümin ve Müslüman sıfatıyla kategorize eder, inananlarından psiko-sosyal anlamda ve düzlemde yararlı, güzel ve yerinde ameller, sözler ister ve bekler. Allah, insanların hepsinin dürüst, doğru sözlü ve ahlaklı olmaları için de büyük bir mücadele vermeleri gerektiği noktasında tahlil ve tespitlerle insanlığı tedavi etmek ister. Genelde İnsanların, özelde ise müminlerin özü-sözü bir ve doğru şahsiyetler olması gerektiği vurgulanır. Bu yüzden yalan ve bühtanda bulunanları kesin bir dil ile tenkit eder ve gerektiğinde de zina iftirasında olduğu gibi hukuki cezayı verir (Kur'an-ı Kerim, 24: 4). Bununla birlikte Allah, Kur'an'da yalancı

ve iftiracılara lanet ettiğini belirterek onları uyarır (Kur'an-ı Kerim, 3: 61; 24: 7).

Der-beyan-ı Çobanun Togrı Söyleyüp Vezir Olduğudur hikâyesinin girişinde doğruluğu insanlara tavsiye eden şair, yalan söyleyenleri kınar. Peygamberden bir hadis aktaran şair, yalan söyleyenlere sekiz bin meleğin lanet ettiğini aktarır. Ayrıca bu kişileri Allah düşmanı olarak tanıtan şair bir müslümanın yalan söyleme işini kabul edemeyeceğini belirtir:

Server-i 'âlem didi bir kimse ger

'Özri yoğ iken yalan dise eger (2617)

Ana sekiz bin melâ'ik ol zamân

La'net iderler didi ey merdümân (2618)

Tanrı düşmânı olur bil ol kişi

Gel kabûl itme müselmân bu işi (2619)

Der-beyan-ı Hazret-i İsa Aleyhisselam Bir Yahudi'yle Refik Olduğu hikâyesinde Hazreti İsa bir Yahudi'yle yol arkadaşlığı yapar. Bu adam yalancı biridir. Yahudi sürekli yalan söylemesinin bedeli olarak Hazreti İsa'yla yol arkadaşı olma bahtiyarlığını kaybeder. Durum bundan ibaret de kalmaz. Çünkü Hazreti İsa Yahudi'nin yanından ayrıldıktan sonra üç kişi gelir. Bu üç kişi Yahudi'deki altınları görerek onu öldürürler. Hâsılı, Yahudi yalan söylemesinin cezası olarak hem Hazreti İsa ile yoldaşlığını hem eline geçtiğini düşündüğü altın kerpiçleri hem de en son hayatını kaybeder. Velhasıl kaybedenlerden olur.

Der-beyan-ı Kötürüm ve Ebras Münkir Olup İmansız Oldukları hikâyesinde bir ebras, bir kötürüm ve bir gözsüzün Allah tarafından imtihana tabi tutuluşları anlatılır. Allah bu kişilere insan suretinde bir meleğini göndererek onları hem sağlıklarına kavuşturur hem de bunlara dünya malından bol rızıklar ihsan eder. Bir zaman sonra bu kişilere aynı meleği bu defa bir isteyici olarak gönderir. Bu kişi, fakir kılığında gittiği bu kişilerden kötürüm ve ebrasın dünya malının hırsına kapılarak eski hallerini unuttuklarını görür. Ebrastan yardım isyeyen melek ondan "hayır" cevabını alır. Melek ebrasa kendisini tanıdığını ve ebrasın eskiden fakir bir insan olduğunu söyleyince ebras yalan söyleyerek bunu inkâr eder (2301-2302).

Ebrasın mal hırsına kapılıp zekât ve sadakadan imtina etmesinin yanına bir de yalanı eklenince kendisi için kötü son kaçınılmaz olur. Ebras malının şükürünün nişanesini göstermediği için Allah tarafından kendisine

bahşedilen sağlık ve mal alınır. O, zelil bir hale düşer. Hikâyede ebrasın düştüğü duruma kötürümün de düştüğü görülür.

9. Söylediği Söze Dikkat Etmek

Der-beyan-ı Pehlevan Sare Sefere Gidüp Hazret-i Ömer Kerameti-dür hikâyesinde söz söylemek üzerine tartışılır. Şair en güzel olanın konuşmamak olduğunu söyler. Fakat insanın illa bir şeyler söyleyecekse güzel sözler söylemesi gerektiğini tavsiye eder:

Âdemî oldur ki dınmaz dünyâda

Yahşı yaman söylemez hiç bir yâda (893)

Söylese ger yahşı söyler ey ahî

Yahşı söz ger dimese dınmaz dahı (894)

Şair, insanın boş konuşmaması gerektiğini belirtir. Bunun yanında insan hem boş konuşmalı hem de boş konuşulan sözleri dinlememelidir. Böyle yapan kişiler hem dünyada hem de ahirette Allah'ın hışmından eman bulanlardır (895-896).

Der-beyan-ı Ahval-i Ahmedü'l-Cevâd hikâyesinde Ahmedü'l-Cevâd bir gün çocuklarına onların rızıkları için zahmet çektiğini söyler. Bunun üzerine Allah Hazreti Cebrail'i göndererek Ahmedü'l-Cevad'ın iki sebeple amellerinin boşa gittiğini ve peygamberlik tacının kendisinden alındığını bildirir. Bunlardan birincisi Râzık olanın Allah olduğunu bildiği halde Ahmedü'l-Cevâd'ın çocuklarına rızıkları için söylediği sözdür. İkincisi Ahmedü'l-Cevâd'ın zamanında zengin olduğu halde hacca gitmemesidir. Sonradan fakirleşince bu, borç olarak üzerinde kalmıştır. Ahmedü'l-Cevad yaptığı hatadan dolayı tövbeler eder ve hacca gider. Af olunanlardan olur.

Görüldüğü üzere peygamber olan birinin başına söylediği söz yüzünden birçok şey gelir. Peygamberlik tacı gibi yüce bir makamı kaybeder. Şair muhatabına bu tarz sözleri söylemekten uzak durması gerektiğini belirtir. Çünkü ağızdan çıkan böyle bir söz insanı Allah'tan uzaklaştırıp amellerini iptal ettirebilir.

Der-beyan-ı Mu'cizat-ı Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem Keramet-i Hazret-i Ali Keremellahu hikâyesinde Hazreti Muhammed, sahibi tarafından bağlanmış bir deve görür. Peygamber deveye niçin bağlandığını sorar. Deve bu sorunun, sahibine sorulması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Peygamber devenin sahibine deveyi niçin bağladığını sorar. Devenin sahibi de devenin kendisini öldürmeye teşebbüs ettiği için bunu

yaptığını söyler. Bunun üzerine deve, sahibinin sözlerini çürütür (5855-5860).

Deve, sahibinin ve beraberindekilerin toplanarak boş işler konuştuğunu söyler. Bunlar, bunu yaparken namaz vakitlerini de kaçırlar. Deve bir hayvan olmasına rağmen sahibi ve sahibinin arkadaşlarının boş şeyler konuşarak zamanı boş geçirerek boş şeyler konuşmalarına tahammül edemez. Nitekim, Hazreti Muhammed'den aktarılan aşağıdaki söz insanın yaptıklarıyla hayvandan daha aşağıya düşebileceğinin isbatı gibidir:

Bu şekil hayvân bilün tahkîk a yâr

Gâfil erden yigdürür leyl ü nehâr (5869)

Konuşmak insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Bu özellik aslında insanı diğer canlılara göre daha üstün bir konuma da getirmiştir. İnsan, bunun kıymetini bilmeli; hâsılı söz söylerken dikkatli konuşmalı hem kulu incitmemeli; hem de konuşurken gayretullaha dokunmamalıdır. Bu sınır insan olmanın gerekliliğidir.

10. Haram Mal Yemek

Der-beyan-ı Hazret-i İsa 'Aleyhisselamun Musluk İle Sual Cevab hikâyesinin girişinde şair insanın dünya malına meyl etmemesi gerektiğini söyler. Dünyada mutluluğun anahtarlarından biri de budur. Böyle olunca insan Allah'a yaklaşır ve Allah bu tarz hareket eden insanları mutlu eder. Hele bir de başkasının malına tama göstermek hiç doğru bir hareket tarzı değildir. Böyle düşünüp haram mal elde etmeye çalışmak ise insanın felaketidir.

İnsan haram mal elde ederse bu malın insana faydası olmaz. Faydası olmadığı gibi insanın başına türlü türlü belalar açar. Nitekim haram mal elde eden kişiler Allah'ın azabına müstehak kişilerdir (4504-4505).

Der-beyan-ı Hazret-i İsa 'Aleyhisselamun Musluk İle Sual Cevab hikâyesinde Hazreti İsa'nın bir muslukla söyleşisi dile getirilir. Bu hikâyede Hazreti İsa bir musluğun başından su içmeye gider. Suyun tadı kendisine acı gelir. Hazreti İsa bu suyun acı olmasının sebebini merak eder. Musluk, Allah'ın izniyle Hazreti İsa'yla konuşur ve kendi macerasını Hazreti İsa'ya anlatır. Kendisinin bir insan olduğunu söyleyen musluk öldükten sonra uzun yıllar bir sarayda kerpiç olduğunu sonra saray yıkılınca kerpicin birisi tarafından balçık haline getirilip muslukta kullanıldığını anlatır. Adam daha ölmeden önce bir defasında diken taşıyan bir adamdan izinsiz olarak bir diken kopararak dişlerini bununla karıştırdığını söyler. Bu durum, diken taşıyan adamın haberi olmadan gerçekleşen bir hadise olduğu için haramdır. Dolayısıyla musluk bin yıldır suyunun acı gelmesinin sebebi

olarak bu hadiseyi gösterir. Hazreti Azrail adamın canını alırken adamın canı öyle bir yanmıştır ki sudan gelen acı, mezkûr bahisteki acıdır. Şair hikâyenin sonunda haram maldan sakınılması gerektiğini belirtir. Şair haram mal yiyen birinin yaptığı ibadetlerden sevap alamayacağını da ifade eder. Haram malın vücutta kalma süresinin kırk gün olduğunu söyleyen şair, dolayısıyla kırk gün boyunca o haram nesne vücuttan atılmadığı için insanın ibadeti de kabul olmaz inancındadır (4559-4564).

Netice itibariyle diken gibi kıymetsiz bir nesne bile haram olduğunda insan için büyük bir azaba sebeptir. Şair, bunu göz önüne alarak insanoğlunun haramlardan şiddetle uzak durması gerektiği telkininde bulunur. Ayrıca şair haramdan uzak durmayı mümin olmanın bir gereği olarak da düşünür:

Bir dikenden dahı kemter nesne yok

Vây eger andan dahı olursa çok (4566)

Hâlimüz pes niçesi olsa gerek

Cân acısın niçesi görse gerek (4567)

Mü'min isen gel sakın ey merdümân

Bil harâmdan nesne yokdur hiç yaman (4568)

Görüldüğü üzere Ahbârü'l-İber mesnevisindeki mezkûr hikâyede haram olan küçük bir şeyin bile insana azap olarak döneceği mesajı verilir. Bu anlamda insan haram mal yemekten uzak durmalıdır.

11. Zulüm

“Sözlükte bir şeyi kendine mahsus yerinden başka bir yere koymak, noksan yapmak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, meyletmek, hakkını eksiltmek, hakkını vermemek, men etmek ve yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak anlamlarına gelir” (Karaman, vd. 2009: 623).

“Allah, samimi biçimde iyiye yönelmeye azmedenlerin tevbesini kabul ettiği halde, zulme saplanıp kalanlara yol göstermeyecek (5/39; 9/19, 109; 14/27; 46/10; 62/5), onları necata mazhar etmeyecektir (6/21, 135); belki, onlar hem bu dünyada (6/45; 7/162, 165; 10/13; 11/67, 94; 18/59; 23/27; 27/52; 28/59) hem de ahirette (10/52; 11/113; 21/29; 34/42; 43/65) cezalandırılacaklardır.” (Mir 1996: 212).

“Zulüm kavramı Kur'an'da tamamen olumsuz anlam ifade etmektedir. En büyüğünden en küçüğüne kadar her türlü günah, isyan ve

itaatsizlik zulümdür. Allah’a ortaklar koşmak, ayetleri yalanlamak, içki, kumar, zina, hırsızlık... zulüm olduğu gibi, namaz kılmamak, mazeretsiz oruç tutmamak gibi ibadetleri terk etmek, hatta işlenen günahlara tevbe etmemek dahi zulümdür. En büyük zulüm şirktir” (Karaman, vd. 2009: 623). *Ahbârü’l-İber* mesnevisinde zulüm birine zorbalık yapmak, sınırı aşmak, yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak anlamında ve bağlamında ele alındı. Kur’an’da zulümle ilgili yapılan diğer vasıfların bir kısmı farklı ve müstakil başlıklar altında incelendi.

Der-beyan-ı Hazret-i Osman Rادیاللهه Anh Şehid Olduğu hikâyesinde şair Hazreti Osman’ın şehit edilme hadisesini anlatır. Hazreti Osman şehit edildikten sonra birisi onun ölü bedenine zulm eder. Hazreti Osman şehit edildikten sonra onun yüzünü açıp tabancayla yüzüne vuran bu kişi kadınların bedduasını alır (1163-1164). Bu bedduanın hemen akabinde bu kişi yaptığı zulmün karşılığını görür. Bu kişinin hem gözleri kör olur hem de elleri kurur. Ayrıca bedduanın kendisine isabet ettiğini gören bu kişi büyük bir vicdan azabıyla başbaşa kalır. Allah tarafından affedilmeme korkusu da yaşayan bu kişi büyük bir pişmanlık duyar ve vicdan azabı çeker. Şair haksızlıkla ve zulm ile yapılan eylemlerin sonucunda insanın yaptığının karşılığını göreceği mesajını verir.

12.Hırsızlık

“Mülkiyet hakkına karşı işlenen temel suçlardan biri olan hırsızlık; başkasına ait bir malı, korunduğu yerden sahibinin bilgisi dışında gizlice almaktır” (Karaman, vd. 2009: 226). Kur’an’da hırsızlık suçunu işleyen kadın ve erkeklerin cezası ellerinin kesilmesi şeklinde tayin ve takdir edilmiştir (Kur’an-ı Kerim 5: 38). Hırsızlığın cezasının caydırıcı olması toplumun kaygı ve korkularının düzelmesine ve düzenli hale gelmesine vesile olur.

Der-beyan-ı Ebu’l-leys-i Semerkandî Rahmetullahi Aleyhi Kıssası hikâyesinde yedi yıl boyunca kefen soyuculuğu yapan bir adamın, bu günahının başına daha büyük günahlar açtığı dile getirilir. Nitekim bir gün bir kadının kefenini soyan bu adam, şeytanın aldatmasıyla bu kadına karşı zina günahını işler. Bu günah onun peygamber huzurundan azarlanarak kovulmasına sebep olur. İşlediği günahın oldukça büyük bir günah olduğunu anlayan adam günlerce tövbe ederek Allah’tan affedilmeyi talep eder. Hikâyeye göre Allah da bu adamın günahlarını bağışlar.

Sonuç

Ahbârü’l-İber mesnevisi eğitim değerleri bakımından zengin bir içeriğe sahip olup toplumsal eğitim bakımından değerli bir kaynaktır. Eser, özellikle dini-tasavvufi değerler bakımından oldukça doyurucudur. Bunun

yanında şair sakınılması gereken bazı hususlar bakımından da okuyucu ve dinleyicilere telkinlerde bulunur. Bu çerçevede eser, kendi zamanının okuyucu ve dinleyici kitlesine birçok mesaj verdiği gibi bu genel geçer mesajlarla günümüz insanına da hitap etmektedir. Dolayısıyla Zâ'îfi'nin eserinden günümüzde de istifade etmek mümkündür. Zâ'îfi sakınılması gereken hususlardan bahsederken aslında bir toplumun ahlâkî bakımdan inşasıyla uğraşmaktadır. Bu eserde mal düşkünlüğü, cimrilik, tekebbür, kendini beğenmişlik, hırs, heva, zina, batıl inançlar, hased ya da kıskançlık, içki içmek, yalan söylemek, söylediği söze dikkat etmemek, haram mal yemek, zulüm, hırsızlık gibi hasletler eleştirilerek bu türden eylem ve davranışların insanları sıkıntıya sokacağı mesajı verilir.

Klasik Türk Edebiyatı'yla ilgili eleştiriler yapılırken bu edebiyatın halktan uzak bir tavır takındığına dair birçok görüş bulunmaktadır. Bu anlamda *Ahbârü'l-İber* gibi eserler muhtevasıyla bu tarz eleştirileri de boşa çıkarmaktadır. Yapılan çalışmada şairin toplumu eğitmek gibi bir derdinin olduğu görülmektedir. Bu da divan şairinin sanıldığından çok daha kapsamlı bir alana hitap ettiğini ve toplumla ilgili bir derdinin olduğunu da göstermektedir. İnanıyoruz ki sadece mesnevi nazım biçimlerinde değil, aynı zamanda divanların satır aralarında da şairlerin topluma ilettikleri birçok mesaj vardır. Bu anlamda divan şiiri, araştırmacılar için incelenmeye açık ve verimli bir alandır.

Kaynakça

- Çakın, M. B. (2014). *Gülşehri'nin Mantuku't-Tayr'ında Eğitim Değerleri ve Türkçe*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Elmalılı Hamdi Yazır (2014). *Kur'an-ı Kerim Meali*. (Hazırlayanlar: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- _____. *Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Meali*. Kervan Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1986). "Erzurum Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerinde Araştırmalar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (1). 93-223.
- Işık, İ. (2016). *Ahbârü'l-İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- İncil (2004). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

- Karaman, F. ve vd. (2009). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- Korukluoğlu, E. I. (2014). *Ahbârü'l-İber İnceleme-Metin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim Renkli Kelime Meali* (2007). (Hızl.: Mustafa Özel). İstanbul: Asır Yayınları.
- Mir, M. (1996). *Kurani Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Öztürk, M. (2015). Bilinmeyen Bir Mesnevi: Ebeveyni Tarafından Altın Karşılığında Padişaha Satılan Çocuk Hikâyesi. *TSA / Yıl: 19 S: 2*, 95-114.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüksel, H. (2005). Meçhul Bir İsim ve Yeni Bir Eser: Bayburtlu veya Vanlı Zaifi ve Ahbârü'l-İber Adlı Mesnevisi). *Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*. İstanbul: İSAR Vakfı Yay.115-123.
- www.kuranmeali.com (Erişim Tarihi: 15.01.2019)
- www.kuranmeali.com/indir/MucemulMufehres.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2019)
- www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.01.2019)
- www.yazmalar.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.01.2019)